02

Original file

2. **Etické aspekty používání psychodiagnostických metod. Standardy a normy užívání metod (APA, EFPA, ITC). Spravedlivý přístup při testování. Regulace šíření psychodiagnostických metod. Specifika psychodiagnostiky dětí a dospívajících**

Etické aspekty používání testových metod:

1. zásada mlčenlivosti - vztah psychologa a klienta - psychologická zpráva - profesionální a osobnostní kvality psychologa

Vývoj profesionálního vztahu

1. klient musí být seznámen se všemi okolnostmi testování, často podepisuje informovaný souhlas
2. dalším aspektem je, že mnohé aspekty vztahu mezi psychologem-klientem mohou ovlivnit výsledky v testu (např. děti při testování inteligence skórují více, když jsou povzbuzovány; očekávání psychologa může rovněž ovlivnit výsledky; vliv má i emocionální stav klienta – jeho motivace, úzkost; vliv může mít i to, jaký má psycholog k pacientovi vztah – pokud kladný, pak má tendenci nejasné odpovědi klienta vylepšovat)
3. psycholog proti těmto efektům může bojovat dodržováním standardů a reflexí

Narušení soukromí

1. týká se zejména testů osobnosti a inteligence
2. psycholog musí mít dle APA souhlas se zveřejněním informací (existují jisté výjimky)
3. přes existenci etických předpisů existují dilemata
4. v personalistice se může žadatel o práci cítit tlačen k tomu, aby prozradil jistá osobní data, protože mu jde o místo
5. otázky týkající se etiky vyvstávají i v oblasti terapie, kdy se psycholog může setkat se zneužíváním dítěte, dozví se o možném ohrožení života jiných lidí atp.

Inviolacy

1. týká se aktuálního diskomfortu, který cítí jedinec v testové situaci – ten plyne z otázek, které jsou klientovi nepříjemné (ve skutečnosti na ně nechce odpovídat, tabu)

Značkování a omezení svobody

1. s diagnózou se obzvlášť v psychologii (na rozdíl od klasické medicíny) pojí riziko značkování a s tím související sebenaplňující proroctví (jednak sociální odmítání, pak u specifických diagnóz může být zvolena nesprávná léčba)
2. přijetí diagnózy pacientem může mít rovněž vliv na rozvoj nemoci – pacient sám sebe může vnímat jako pasivní oběť nemoci, se kterou sám nemůže nic dělat
3. značkování může mít negativní vliv i v tom smyslu, že může způsobit zamrznutí v jedné pozici, omezuje rozvoj a kreativitu (např. v personalistice se mohou stanovit standardy pro výběr zaměstnanců, které fungují při výběru na určitou pozici, ale v budoucnu povedou k tomu, že firma ustrne a budou do ní vybírány stále stejné typy lidí)

Kompetentní užívání diagnostických metod

1. člověk administrující test musí mít potřebné vzdělání a dlouhodobý trénink v administraci testu (zejména u individuálně administrovaných testů inteligence a některých testů osobnosti)
2. znalost testu znamená: znalost limitů a slabých míst metody, znalosti týkající se validity a reliability, schopnost interpretovat výsledky pro různé populace, schopnost volit správné testové metody
3. diagnostik by měl znát jednak teorii spojenou s měřenými proměnnými (koncepty) a literaturu týkající se vývoje samotné testové metody
4. dále diagnostik musí být schopen říci, jestli daný test může pomoci při hledání řešení v dané situaci; musí zohledňovat různé vnější proměnné, které mohly testovou situaci ovlivnit a musí zohledňovat i další vlastnosti klienta, které mohou mít vliv na výsledky testových metod (rasa, orientace atp.)
5. nutné je užívat metody jen pro ty účely, pro které byly vyvinuty (nepoužívat např. projektivní testy k zjišťování inteligence, testy osobnosti k výběru zaměstnanců – tím by bylo narušeno i jejich soukromí)

Interpretace a užívání výsledků

1. dobrá interpretace není založena jen na uvádění hraničních skórů, ale zohledňuje i charakteristiky klienta a kontext
2. testy v baterii jsou validizovány, ale validita se nezjišťuje pro jejich kombinaci – výsledky jednotlivých testů mohou být rozporuplné, což musí psycholog nějakým způsobem interpretovat a uvést to v posudku
3. nutné je užívat nové verze testů (zejména kvůli aktualizaci norem, novým poznatkům z výzkumu)
4. diagnostik si musí vybírat takové testové metody, které jsou validní, a které jsou vhodné pro daný kontext
5. opatrně by mělo být nakládáno s on-line testováním a technologiemi

Sdělování testových výsledků

1. výsledky jsou sdělovány klientovi a tomu, kdo si posudek vyžádal a děje se to každodenním jazykem
2. posudek musí být srozumitelný tomu, komu je určen (lékaři, klientovi, rodiči, učiteli), sdělováno by mělo být, proč byly užity dané metody, základní zjištění, limity daných metod a tradiční omyly, které se ve spojení s testem objevují
3. při poskytování zpětné vazby by se měly zohledňovat i takové charakteristiky jako např. úroveň vzdělání
4. dobrá zpětná vazba může mít i „léčivý“ účinek, ale s tím je spojena i velká zodpovědnost diagnostika, která souvisí s tím, že výsledky často ovlivní život klienta na dlouhou dobu

Standardy a normy užívání metod:

1. Evropská federace psychologických asociací (EFPA, 2005)
2. Americké psychologické asociace (APA, 2000)
3. Iternational Test Commision (ITC, 2000)

Užití psychologického testu se vymezuje jako **celý proces** od identifikace konstruktu, který potřebujeme změřit, přes volbu testu, jeho administraci, vyhodnocení/skórování, analýzu a interpretaci skórů až po komunikaci výsledků.

Dobrý praxe užívání testů zahrnuje tři prolínající oblasti:

(1) etika užití testů,

(2) kvalita administrace a interpretace testu

(3) legální stránka užití testů

1. **Etika užití testů**
2. etické užití testů v nejobecnější rovině propagování a dodržování profesních a etických standardů
3. komunikace s ohledem na citlivost zpracovávaných informací pro testovanou osobu a další zainteresované osoby
4. korektní prezentace testů a testování v médiích
5. vyhýbání se situacím osobní zainteresovanosti na výsledku užití testu (spor zájmů)
6. reflektování mezí vlastní kompetence a osobní zodpovědnost za udržování aktuálnosti svého vzdělání v oblasti testování obecně a konkrétních testů specificky
7. přijetí právní, etické i smluvní zodpovědnosti za volbu testu a jeho administrace
8. dostatečné informování testovaných osob (oboustranně jasný informovaný souhlas) a snaha vyhnout se nezamýšleným následků a jakékoli škodě účastníkům celého procesu.
9. dodržování autorských práv testy a ochrana osobních údajů respondentů
10. **Odborná kompetence užití testu**
11. **schopnost kompetentně vyhodnotit potenciální přínos užití testu **v diagnostické situaci. To zahrnuje identifikaci konstruktu, který je třeba změřit, zvážení výhod a nevýhod ne-testových způsobů získávání relevantních informací, zvážení rizik i schopnost to vše adekvátně komunikovat zúčastněným osobám - schopnost kompetentní volby testu na základě empiricky prokázaných silných a slabých stránek testů - **průběžné sledování změn** v charakteristikách běžně používaných testů či u jejich cílových populací.
12. schopnost zabývat se **férovostí testů** a identifikovat možná zkreslení vyplývající ze specifických charakteristik testované osoby (kultura, jazyk, hendikep…)
13. **interpretace výsledků testu**: Zde se očekává schopnost integrovat veškeré dostupné informace (nejen získané skóry), volit patřičné normy či referenční hodnoty, zvažovat alternativní interpretace, kombinovat věcné výsledky s technickými nedokonalostmi testu a uvážlivě využívat automaticky generované zprávy
14. **komunikace výsledků **(přizpůsobení odbornosti použitého jazyka) - **Kvalita administrace testu
15. **Před administrací: **Poučení zainteresovaných osob, informovaný souhlas, schopnost posoudit speciální potřeby testovaného jedince (jazykové, percepční, pohybové) - **Administrace:** uvedení testované osoby do situace pozitivním způsobem snižujícím

testovou úzkost, podpora testovaným osobám, schopnost vypořádat se s jakýmikoli odbornými či osobními otázkami testované osoby, postřehnout a zaznamenat veškeré odchylky od standardního průběhu administrace, evidence testovým materiálů

1. **Vyhodnocení testu**: sleduje manuálem předepsaný postup, při vyhodnocování je třeba být schopen identifikovat nepravděpodobné či nesmyslné výsledky

Spravedlivý přístup při testování

různá pojetí spravedlného přístupu

1. **spravedlivý přístup jako nepřítomnost zkreslení**, tovzniká, když nedostatky v testu samotném nebo ve způsobu, jakým je užíván, vedou k rozdílným skórům
2. **spravedlivý přístup jako nestranné zacházení při testování**
    1. spravedlivý přístup vyžaduje, aby všechny testované osoby dostaly stejnou příležitost projevit svou úroveň v konstruktu, který je měřen
    2. např. stejné možnosti zacvičení, seznámení se s testem apod.
    3. zahrnuje také stejné podmínky při testování
        1. zajišťuje pečlivá standardizace testu a podmínek administrace (u specifických skupin osob mohou být standardy modifikovány – třeba u osob se smyslovým postižením, záleží na konkrétní metodě)

    4. stejná příležitost připravit se na testování (neměly by existovat osoby, které mají k materiálům přístup ještě před započetím testování)
    5. sdělování výsledků – důraz na důvěrnost informací
3. **spravedlivý přístup jako rovnost výsledků při testování**
    1. rovnost výsledků testování pro kategorie testovaných vymezených příslušností k rase, etniku či pohlaví
    2. takový přístup je většinou odmítán – v současné době se prosazuje akceptovat rozdíl, pokud skutečně existuje (pokud je prokázána validita testu a všem osobám se dostalo stejného zacházení), a pátrat po zdrojích případného rozdílu
4. **spravedlivý přístup jako příležitost k učení**
    1. souvisí s výkonovými testy ve školství
    2. rovnost příležitostí naučit se látku, kterou výkonový test pokrývá

zkreslení spojené s obsahem testu a postupy při odpovídání

1. zkreslení = komponenty nevztahující se ke konstruktu, které mají za následek systematicky nižší nebo vyšší skóry určitých skupin osob
2. zdroje zkreslení spojené s obahem testu
3. například test, který má měřit verbální usuzování, by neměl obsahovat výrazy spojené s určitým oborem, povoláním, etnickou skupinou nebo místem ⇒ takové testy by mohly být pro určitou skupinu zajímavější a to by se mohlo odrazit na výsledcích
4. spadá sem také předání dostatečně srozumitelných instrukcí k testu a k vyhodnocovacím protokolům
5. zkreslení spojené s postupem odpovídání na otázky
6. někdy může zkreslení pramenit z toho, že testové položky vyvolávají jiné typy odpovědí nebo mohou být řešeny jiným způsobem, než bylo zamýšleno (například když testovaná osoba podává spíše takové odpovědi, u kterých se domnívá, že je experimentátor očekává)
7. spadá sem také zkreslení, které pramení z obtížnosti testu pro nějakou skupinu osob (například osoby pouze se základním vzděláním)

spravedlivý postup při výběru osob a predikci

1. v tomto případě jsou většinou důkazy o přítomnosti či nepřítomnosti zkreslení většinou hledány ve vztahu mezi testem a kritériem u příslušných skupin

může být dosaženo shody?

V blízké budoucnosti to není pravděpodobné. Jak již bylo výše uvedeno, spravedlivý přístup je definován různě a ne vždy z odborného hlediska – je předmětem různých definic zakotvených v různých přístupech.

Regulace šíření psychodiagnostických metod

Ochrana testových materiálů

1. metody zamčené v bezpečí (nesmí se k nim dostat nikdo nepovolaný), diagnostik by neměl dávat klientům k dispozici jejich data (ale klienti mají nárok na zprávu)
2. rovněž k výsledkům by měla mít přístup jen kvalifikovaná osoba
3. ohledně přístupu k výsledkům vyšetření existuje spor mezi medicínským a psychologickým přístupem (v tom prvním je běžné, že všechny výsledky týkající se jedince se zapisují do karty), obecněji se jedná o spor mezi snahou získat co nejvíce informací, které by mohly přispět k vyléčení, a autonomií pacienta
4. problematické je to v situacích, kdy pacient je pod dohledem mnoha různých odborníků

Návrh klasifikace psychodiagnostických metod podle požadavků na vzdělání uživatele

Kategorie A

Užití metody předpokládá VŠ vzdělání v příslušném oboru a zaškolení pro její administraci,

vyhodnocení a interpretaci např. testy pro personalisty, pedagogy, lékaře

z produkce Testcentra:

1. Test pozornosti d2
2. Vídeňský maticový test
3. NEO - pětifaktorový osobnostní inventář
4. Dotazník životní spokojenosti

Kategorie B

Užití metody předpokládá VŠ psychologické vzdělání, jehož součástí je absolvování

psychodiagnostické teorie a praxe a také zaškolení pro administraci, vyhodnocení a interpretaci metody. např. některé osobnostní dotazníky, projektivní metody i výkonové metody

z produkce Testcentra:

1. Scénotest
2. Zulligerův tabulový test
3. Bomat - advanced / Bochumský maticový test
4. PSSI - Inventář stylů osobnosti a poruch osobnosti
5. NQ-S: Zátěžový test regulace kognitivních procesů
6. ESK - Existenciální škála
7. Test kognitivního odhadu

Kategorie C

Užití metody předpokládá VŠ vzdělání na úrovni jednooborové psychologie, jehož součástí je

absolvování psychodiagnostické teorie a praxe a absolvování akreditovaného kurzu pro

administraci, vyhodnocení a interpretaci metody. např. vybrané projektivní metody, dotazníky, výkonové testy a neuropsychologické metody

z produkce Testcentra:

1. Rorschachův test
2. MMPI-2
3. WISC-III
4. VOSP - Baterie testů vizuálního vnímání předmětů a prostoru
5. Bentonův vizuální retenční test

Specifika diagnostiky dětí a dospívajících

.1 Situace psychologického vyšetření

Psychologické vyšetření – specifický druh interakce mezi VO a examinátorem

vliv a)osobní rovnice examinátora, b)osobní rovnice VO a c)situační proměnných:

a) Proměnné týkající se examinátora: věk, pohlaví, společenský status, zevnějšek, charakteristiky chování, důležité jsou sociální dovednosti: schopnost vytvořit ovzduší důvěry, naladit i motivovat VO, trpělivost, vřelost, autenticita, flexibilita, objektivita, empatie, citová stabilita atd.; nutné mít profesionální vědomosti a znalosti, ale i dovednosti; sebereflexe (uvědomění si vlivu své osobnosti na poznávání druhého) – nejlépe sebezkušenostní výcvik; pozor na syndrom vyhoření

b) proměnné týkající se VO: obecné a individuální postoje (např. předsudky, očekávání); situace psychologického vyšetření pro dítě nová – může se objevit explorační a testová anxieta – úzkost, tréma, obavy, zda uspěje, stav zkoušky – nutné úzkost odstranit nebo aspoň redukovat

c) Situační proměnné: vhodná místnost, pohodlnost místa, osvětlení, prostor pro hru (např. krabice s hračkami, papír a pastelky atd.)

Psychologické vyšetření není izolovaný proces, obvykle souvisí s jinými psychologickými aktivitami, např. s psychoterapií, poradenskou intervencí, reedukací atd. – nutné tedy zapojit ho do širších souvislostí. Psych. vyšetření je víc než pouhé testování, kromě sběru a interpretace dat zahrnuje i úvahy, mínění a doporučení, co dál…

2 Struktura a průběh vyšetření

Základní psychologické vyšetření (Basic Psychological Examination BPE)

- struktura: BPE zjišťuje:

1. vlivy okolí (tzv. ekologický princip) – prostředí kolem dítěte, účel vyšetření, kdo vyšetření vyžaduje…

2. chování dítěte

3. intelektuální faktory

4. neuropsychický stav

5. školní úspěšnost

6. osobnost (sociálně afektivní faktory)

- proces: dělen do pěti etap:

1. formulace otázek, problému, stanovení hypotéz

2. výběr vhodných a adekvátních psychodiagnostických metod (nutné zohlednit: Co se chci o VO dozvědět, k jakému účelu dělám vyšetření, jaké metody mám k dispozici, jakou taktiku zvolím při vyšetření – individuální nebo skupinové vyšetření, následnost metod

apod.)

3. vlastní vyšetření – získávání údajů

4. vyhodnocení získaných dat – kvantitativní i kvalitativní rozbor

5. formulace závěrů, nálezu a případných navrhovaných opatření

- průběh: může mít tyto fáze:

1. přípravné stádium – důvod vyšetření, studium dokumentace – předběžné seznámení s problémem

2. vlastní psychologické vyšetření – navázání a udržení kontaktu, pozorování, rozhovor…

3. analytická fáze – skórování testových výsledků a integrace s dalšími údaji; formulování intervenčních strategií a doporučení

4. interpretace výsledků a jejich sdělení rodičům, vychovatelům apod.; srozumitelnost!

5. ověřování výsledků vyšetření a z něj vyplývajících intervenčních postupů – jejich úspěšnost, pak případná korekce nebo nová doporučení

Rozdíl mezi psychologickým vyšetřením u dětí a u dospělých (Koluchová, Morávek, 1991)

-psychický vývoj dítěte rychlejší, vývojová období kratší

-u dětí se obtížněji odlišují tzv. hraniční stavy, také obtížná diferenciální diagnostika

-dítě je více závislé na svém sociálním prostředí

-u dětí menší použitelnost testů (zvýšená unavitelnost, labilnější pozornost, malá schopnost introspekce), je lepší používat klinické metody (pozorování a rozhovor)

-u dětí obtížnější interpretace výsledků, čím mladší, tím méně přesná predikce vývoje

-psychodiagnostika adolescentů – specifická

Motivace k vyšetření – záleží na věku, pohlaví, předběžné zkušenosti, osobních charakteristikách, národnosti atd.

-u malých dětí hra, starší školáky lze motivovat prvky soutěživosti, na adolescenty zabírá motiv individuální prestiže